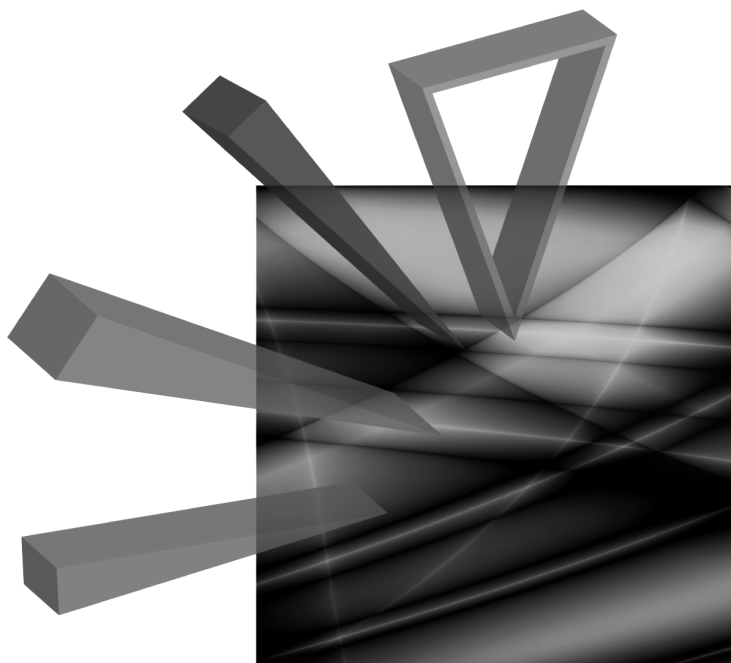

EKONOMIA ECONOMICS

5(17) • 2011

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: *Comp-rajt*

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 2080-5977 (Ekonomia)

ISSN 1899-3192 (Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Nakład: 200 egz.

Spis treści

Wstęp	9
Bartosz Bartniczak , Szkodliwa dla środowiska pomoc publiczna – próba definicji i identyfikacji	11
Tomasz Bąk , Gospodarka odpadami w powiecie leżajskim na poziomie gospodarstwa domowego emigrantów	28
Stanisław Czaja, Agnieszka Becla , Spory wokół koncepcji nauki ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju – ujęcie problemowo-dydaktyczne	35
Zbigniew Dokurno , Instytucjonalne uwarunkowania wartości kapitału naturalnego w procesie modernizacji gospodarki w kierunku zrównoważonego rozwoju	46
Mariola Drozda , Wybrane problemy logistyczne, prawne i społeczne zaprojektowania i wdrożenia regionalnego systemu gromadzenia i utylizacji elektronicznych odpadów niebezpiecznych	57
Dariusz Głuszczyk , Istota rozwoju regionalnego i jego determinanty	68
Marian Kachniarz , Bogactwo gmin – efekt gospodarności czy renty geograficznej?	81
Ewa Kastrau , Ewolucja przepisów dotyczących opłat za składowanie odpadów w polskim prawie ochrony środowiska	95
Grzegorz Kobylko, Małgorzata Sej-Kolasa , Informacyjne uwarunkowania sprawności procesów regulacji w makrosystemie	110
Rafał Krawczyk , Corporate governance i jego wpływ na wartość przedsiębiorstwa	122
Magdalena Malucha , Architektura europejskiego systemu handlu emisjami z polskiej perspektywy	138
Urszula Markowska-Przybyła , Kapitał społeczny – międzynarodowe doświadczenia w problemach pomiaru	154
Elżbieta Nawrocka , Rozwój turystyki i przestrzeń. Implikacje dla polityki turystycznej	171
Robert Pabierowski, Rafał M. Jakubowski, Paweł Kuśmierczyk , Teoremat Coase’a a alokacja praw własności do zasobów środowiska – eksperymentalne badanie wpływu efektów negocjacyjnych na osiągnięcie społecznego optimum	186
Zbigniew Piepiora , Katastrofy naturalne i przeciwdziałanie ich skutkom w Ameryce Centralnej	206
Arkadiusz Piwowar , Wybrane aspekty ekonomiczne i ekologiczne stosowania nawozów mineralnych w gospodarstwach rolnych	217
Adam Płachciak , Geneza idei rozwoju zrównoważonego	231

Zbigniew Przybyła , The history and present of the inter-cooperation network – the study of The New Hanseatic League and The Lusatian League	249
Andrzej Raszkowski , Atrakcyjność inwestycyjna regionów – wybrane zagadnienia	258
Paweł Skowron , Gospodarowanie odpadami opakowaniowymi w Polsce – stan i perspektywy	273
Renata Sosnowska-Noworól , Bezpieczeństwo i higiena pracy przy gospodarowaniu odpadami komunalnymi	290
Miłosz Stanisławski , Wybrane aspekty udziału największych przedsiębiorstw w wydatkach badawczo-rozwojowych	302
Joanna Szymańska , Ochrona przyrody w opinii mieszkańców województwa dolnośląskiego	330
Piotr Szymański , Model nadania ekonomicznej wartości obszarom cennym przyrodniczo	347
Dorota Teneta-Skwiercz , Charakterystyka planów zrównoważonego rozwoju na przykładzie grupy Sony i korporacji Unilever	367
Stanisław Urban , Problemy wykorzystania i ochrony ziemi w Polsce	379
Edward Wiszniowski , Rachunkowość finansowa a ekologia	391
Anetta Zielińska , Potencjalna użyteczność analizy kosztów i korzyści do oceny i wyceny obszarów przyrodniczo cennych	405

Summaries

Bartosz Bartniczak , Environmentally harmful state aid – an attempt to define and identify	27
Tomasz Bąk , Litter economy in Leżajsk district at the level of emigrants household	34
Stanisław Czaja, Agnieszka Becla , Disputes around the conception of sustainable and permanent development of economics science – the problem and didactic approach	45
Zbigniew Dokurno , Institutional determinants of the value of natural capital in the process of modernization of the economy towards sustainable development	56
Mariola Drozda , Selected logistic, legal and social problems of design and implementation of regional system of accumulation and utilization of electric dangerous waste	67
Dariusz Głuszczyk , The essence of regional development and its determinants	80
Marian Kachniarz , Communities wealth – the effect of thrift or geographical rent?	94

Ewa Kastrau , Evolution of regulations concerning warehousing charges of waste in the Polish environment protection law	109
Grzegorz Kobyłko, Małgorzata Sej-Kolasa , Information determinants of the efficiency of regulation processes in macrosystem	121
Rafał Krawczyk , Corporate governance and its impact on company value ..	137
Magdalena Malucha , Architecture of the European trade emission system from the Polish perspective	153
Urszula Markowska-Przybyła , Social capital – international experience in measurement problems	170
Elżbieta Nawrocka , The development of tourism and space. Implications for tourism policy	185
Robert Pabierowski, Rafał M. Jakubowski, Paweł Kuśmierczyk , Coase theorem and allocation of environmental property rights – experimental studies of the effect of bilateral negotiations on social optimum	200
Zbigniew Piepiora , Natural disasters and counteracting their effects in Central America	216
Arkadiusz Piwowar , Chosen economic and ecological aspects of mineral fertilizers usage in farms	230
Adam Plachciak , The origin of sustainable development idea	248
Zbigniew Przybyła , Historia i terażniejszość sieci międzynarodowej współpracy – studium przypadku nowej Hanzy i Związku Miast Łużyckich	257
Andrzej Raszkowski , Investment attractiveness of regions – selected problems	272
Paweł Skowron , Management of packing waste in Poland – state and perspective	289
Renata Sosnowska-Noworól , Occupational health and safety in municipal waste management	301
Miłosz Stanisławski , Chosen aspects of the biggest enterprises participation in research and development expenditure	326
Joanna Szymańska , Protection of nature in the opinion of Lower Silesia voivodeship population	346
Piotr Szymański , Model of attributing economic value to natural valuable areas	366
Dorota Teneta-Skwiercz , The description of sustainable development’s plans based on the example of Sony Group and Unilever	378
Stanisław Urban , Problems of land utilization and protection in Poland	390
Edward Wiszniowski , Financial accounting and ecology	404
Anetta Zielińska , Potential usefulness of the cost-benefit analysis for the assessment and evaluation of natural valuable areas	416

Stanisław Czaja, Agnieszka Becla

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

SPORY WOKÓŁ KONCEPCJI NAUKI EKONOMII ZRÓWNOWAŻONEGO I TRWAŁEGO ROZWOJU – UJĘCIE PROBLEMOWO-DYDAKTYCZNE

Streszczenie: Rozwój nauk ekonomicznych wpłynął na powstanie ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju. W artykule przedstawiono paradygmat ekonomii tradycyjnej oraz paradygmat nowej ekonomii. Ten drugi paradygmat może opierać się na: (1) opozycji w stosunku do paradygmatu ekonomii głównego nurtu, (2) nowym paradygmacie współczesnej nauki oraz (3) koncepcji rozwoju entropijnie zrównoważonego. Autorzy prezentują funkcję dydaktyczną ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju. Wyraża się ona w języku dyscypliny, używanych modelach, stosowanych metodach dydaktycznych i przygotowywanych podręcznikach. Autorzy przedstawiają także propozycję koncepcji takiego podręcznika.

Słowa kluczowe: paradygmat, ekonomia zrównoważonego i trwałego rozwoju, nowy paradygmat nauki, rozwój entropijnie zrównoważony.

1. Wstęp

Każda dyscyplina naukowa realizuje kilka istotnych funkcji społecznych, takich jak:

- 1) funkcja poznawcza, będąca podstawą każdej dyscypliny nauki, a która pozwala rozpoznawać zjawiska i procesy oraz relacje pomiędzy nimi,
- 2) funkcja deskryptywna, która umożliwia opisywanie zjawisk, procesów i relacji, będących przedmiotem badań danej dyscypliny nauki,
- 3) funkcja komunikacyjna, pozwalająca porozumiewać się wewnątrz danej dyscypliny oraz z jej otoczeniem,
- 4) funkcja dydaktyczna, służąca nauczaniu danej dyscypliny jej nowych adeptów,
- 5) funkcja pragmatyczna, łącząca się z przedsięwzięciami i politykami stworzonymi i realizowanymi na bazie tej nauki,
- 6) funkcja ideologiczna, zgodnie z którą dana dyscyplina stara się przekonać odpowiednie grupy i warstwy społeczne do swego dorobku.

Aby realizować poszczególne funkcje dyscyplina nauki musi mieć odpowiedni dorobek, precyzyjnie określony przedmiot badań, zakres problemowy i wykorzy-

stywane metody. Nie bez znaczenia jest również strona dydaktyczna, związana ze sposobami przekazywania dorobku (wiedzy) i wykorzystywanymi podręcznikami.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza kilku wybranych problemów tworzenia koncepcji nauki ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju z punktu widzenia jej funkcji dydaktycznej (zwłaszcza koncepcji podręcznika). W analizie wykorzystano koncepcję paradygmatu i zaproponowano z tej perspektywy ujęcie problemowe tej nowej dyscypliny wśród nauk ekonomicznych. Ta autorska koncepcja łączy w sobie specyfikę idei zrównoważonego i trwałego rozwoju oraz dotychczasowego dorobku współczesnych nauk ekonomicznych, zwłaszcza ekonomii ekologicznej, ekonomii środowiskowej i ekonomii głównego nurtu.

2. Paradygmat a kształt ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju

W przypadku ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju można przeanalizować trzy drogi wyodrębnienia głównych elementów jej paradygmatu. Pierwsze podejście polega na wyodrębnieniu paradygmatu ekonomii tradycyjnej, nazywanej także ekonomią głównego nurtu, obejmującej obecnie ekonomię neoklasyczną oraz szeroko rozumianą ekonomię keynesowską, a zwłaszcza ekonomię neokeynesowską. Następnie w pewnej opozycji do tej idealizacji zestawień można główne elementy paradygmatu tej nowej dyscypliny.

W przypadku ekonomii głównego nurtu za elementy konstytuujące jej paradygmat uznać można:

- 1) akceptację modelu rynku doskonałej konkurencji jako kryterium odniesienia analiz różnych rzeczywistych struktur rynkowych,
- 2) uznanie zasadności tak zwanego prawa Saya, wyrażającego ogólną zdolność gospodarki do przywracania równowagi i łączącego się z nim sposobu widzenia procesów ekonomicznych,
- 3) przyjęcie założenia ogólnej racjonalności postępowania podmiotów gospodarujących (*homo oeconomicus*),
- 4) włączenie indywidualizmu poznawczo-światopoglądowego i metodologicznego powiązanie z subiektywizmem.

Te cztery podstawowe elementy neoklasycznego sposobu opisu i pojmowania struktury oraz zasad funkcjonowania gospodarki mają dość jednoznaczne odniesienia do fundamentalnych elementów paradygmatu kartezjańsko-newtonowskiego. Powszechna racjonalność postępowania podmiotów gospodarujących może być traktowana podobnie jak prawo powszechnego ciężenia w przyrodzie, któremu podlegają wszystkie jej materialne elementy. Działanie prawa Saya można porównać natomiast do zasad dynamiki Newtona, a ideę doskonałej konkurencji daje się wyprowadzić z powszechnej w paradygmacie kartezjańsko-newtonowskim idei równowagi i stabilności przyrody czy szerzej – całego Kosmosu. Indywidualizm

poznawczo-światopoglądowy i metodologiczny powiązany z subiektywizmem można odnieść do akceptowanego w paradygmacie mechanistycznym redukcjonizmu poznawczego – ontologicznego i metodologicznego – zgodnie z którym zjawiska oraz procesy złożone można wyjaśnić na podstawie analizy zjawisk i procesów prostszych (bardziej elementarnych) oraz odpowiadających im mniej skomplikowanych praw. Wynika to z faktu, że złożone zjawiska, procesy i prawa można sprowadzić do prostszych (wręcz elementarnych) na zasadzie, iż różnice między nimi są przede wszystkim ilościowe, a każda właściwość systemu (układu-objektu) jest uwarunkowana wyłącznie właściwościami elementów składowych.

W ramach ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju formułuje się na powyższej bazie paradygmat złożony z następujących elementów:

- 1) modelu rozsądnego rynku, będącego rozwiniętą wersją modelu mechanizmu rynkowego,
- 2) dynamicznej traktorowej równowagi z uwzględnieniem prawa entropii,
- 3) nowej koncepcji człowieka opartej na humanizmie, ekologizmie oraz neoetyzmie,
- 4) holizmu poznawczego i metodologicznego połączonego z perspektywą globalną.

Model rozsądnego rynku jest alternatywą dla modelu doskonałej konkurencji. Sam model jest znacznie mniej „elegancki” od strony formalnej, a w przypadku kilku założeń trudny do ściśle matematycznego opisu. Ma jednak jedną zasadniczą przewagę – daje się sprowadzić do praktyki gospodarczej i tworzy możliwości realizacji określonych programów oraz polityk społeczno-gospodarczych i środowiskowych, w tym w zakresie zrównoważonego rozwoju. Równowaga również jest traktowana jako bardzo istotna charakterystyka w ramach ekonomii zrównoważonego rozwoju. Jest jednak inaczej rozumiana w co najmniej dwóch aspektach. Po pierwsze, wyraża właściwe wzajemne relacje pomiędzy ładami – ekonomicznym, ekologicznym, społecznym i przestrzennym. Wewnątrz poszczególnych łaďów również zachowywane są określone relacje (proporcje). Po drugie, równowaga ma dynamiczny, atraktorowy charakter. Dodatkowo uwzględnia konsekwencje działania prawa entropii, zwłaszcza w jej formule nieodwracalności zjawisk, chaotyczności skutków i funkcjonowania strzałki czasu w procesie rozwoju zrównoważonego. Tak funkcjonującemu społeczeństwu oraz gospodarce towarzyszy inny człowiek, którego osobowość, światopogląd i system motywacji do działania tworzą humanizm, neoetyzm i ekologizm. W warstwie poznawczej oraz metodologicznej ekonomia zrównoważonego rozwoju opiera się na holizmie połączonym z globalną perspektywą. Są to zasadniczo odmienne założenia w paradygmacie rozwoju zrównoważonego niż w paradygmacie ekonomii neoklasycznej.

Drugie podejście opiera się na akceptacji tych elementów, które są rozwijane przez zwolenników ekologizacji ekonomii i ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju. Powstaje w ten sposób nowy paradygmat, na który składają się elementy

wynikające z dwóch praw termodynamiki – prawa zachowania masy-energii oraz prawa entropii. Ten postulat został wprowadzony do teorii współczesnej ekonomii przez Nicholasa Georgescu-Roegenę (1906-1994)¹. W nowym paradygmacie nauki mieścić się będzie paradygmat zrównoważonego i trwałego rozwoju. Paradygmat ten jest kształtowany w wymiarze teoriopoznawczym, metodologicznym oraz implementacyjnym (praktycznym). Z jednej strony są to filozoficzne i metodologiczne podstawy ekologizacji tradycyjnej nauki, a w szerszym wymiarze reinterpretacja ekologiczno-entropijna współczesnej nauki. Z drugiej strony, w wymiarze metodologicznym oznacza to włączenie analizy entropijno-energetycznej i energetycznej teorii wartości opartych na prawie entropii oraz włączenie analizy bilansu masy i analizy przepływów międzysektorowych i międzygałęziowych opartych na pierwszym prawie termodynamiki. W szerszym kontekście oznacza to uwzględnienie modelowania globalnego i analizy systemowej, a także dorobku teorii optymalnego wykorzystania zasobów odnawialnych i nieodnawialnych.

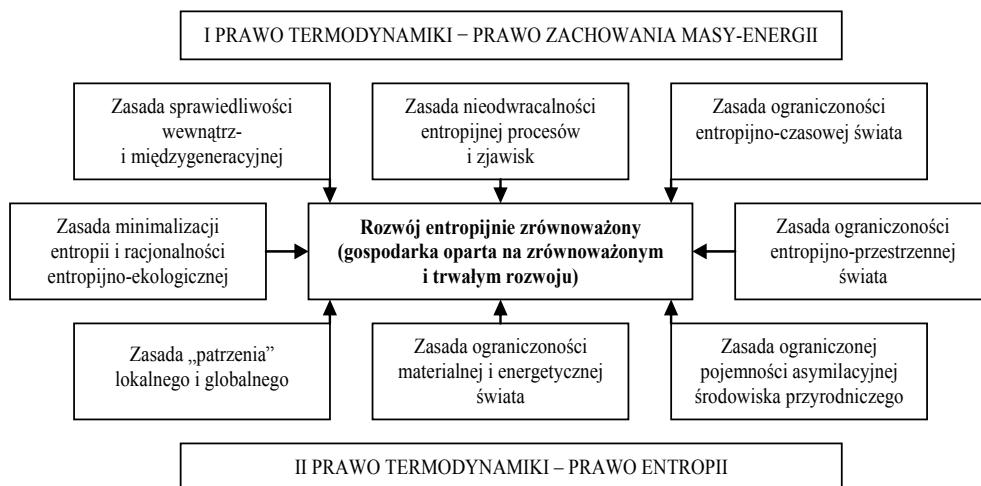
Reinterpretacja ekologiczno-entropijna współczesnej nauki, w tym tradycyjnej ekonomii	Modelowanie globalne i analiza systemowa			Strategie rozwoju i polityki gospodarcze (w tym w zakresie zrównoważonego rozwoju)	
	Filozoficzne i metodologiczne podstawy ekologizacji tradycyjnej nauki, w tym teorii ekonomii	Analiza entropijno-energetyczna i energetyczna teoria wartości oparte na prawie entropii	Teoretyczne podstawy polityk ekonomicznych i strategii rozwoju		
		NOWY PARADYGMAT NAUKI (w tym ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju)			
		Analiza bilansu masy i analiza przepływów międzysektorowych i międzygałęziowych oparte na pierwszym prawie termodynamiki			
Teorie optymalnego wykorzystania zasobów odnawialnych i nieodnawialnych					

Rys. 1. Uwarunkowania nowego paradygmatu nauki

Źródło: opracowanie na podstawie: S. Czaja, *Teoriopoznawcze i metodologiczne konsekwencje wprowadzania prawa entropii do teorii ekonomii*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1997.

W wymiarze implementacyjnym (praktycznym) na nowy paradygmat wpływają teoretyczny dorobek w zakresie podstaw polityk ekonomicznych oraz strategii rozwoju, a także doświadczenia realizacji tych strategii oraz polityk. Dotyczy to dużej mierze strategii zrównoważonego i trwałego rozwoju.

¹ Szerzej na ten temat: J. Rifkin, T. Howard, *Entropia nowy światopogląd*, Wydawnictwo KOS, Katowice 2008.

Rys. 2. Koncepcja rozwoju entropijnie zrównoważonego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Czaja, wyd. cyt.

Trzecie podejście wychodzi z akceptacji tezy o entropijnym charakterze materialno-symbolicznej rzeczywistości społeczno-gospodarczo-ekologicznej. Oznacza to konieczność uznania kilku podstawowych zasad, czyli zasady nieodwracalności entropijnej procesów i zjawisk, zasady ograniczoneści entropijno-czasowej i entropijno-przestrzennej świata, zasady ograniczoneści pojemności asymilacyjnej środowiska przyrodniczego, zasady ograniczoneści materialnej i energetycznej świata, zasady „patrzenia” lokalnego i globalnego, zasady minimalizacji entropii i racjonalności entropijno-ekologicznej oraz zasady sprawiedliwości wewnętrznej i międzygeneracyjnej, zgodnie z powyższym schematem (rys. 2). Na podstawie interpretacji koncepcji rozwoju zrównoważonego i trwałego można spróbować określić kilka zasad, które powinien spełniać rozwój społeczno-gospodarczy zgodny z prawami termodynamiki, będących naturalnym wyznacznikiem fizykalnych granic dla ludzkiej działalności gospodarczej i społecznej. Taki entropijnie zrównoważony i trwały rozwój powinien między innymi uwzględniać, że:

1. Cele gospodarowania muszą być podporządkowane konsekwencjom działania praw termodynamiki (zwłaszcza prawa entropii), co nie oznacza zanegowania dobrobytu czy użyteczności jako miary rozwoju ekonomicznego i społecznego. Problem polega raczej na rozszerzeniu tych kategorii o elementy uwzględniające środowisko przyrodnicze.

2. Świat charakteryzuje się materialną i energetyczną ograniczonością, co oznacza z jednej strony, iż system społeczno-gospodarczy nie może być traktowany jako układ zamknięty, z drugiej natomiast, że zarówno strumienie niskiej entropii (surowce, energia) napływające ze środowiska przyrodniczego, jak i strumienie

odpływające z gospodarki (odpady, zanieczyszczenia) nie mogą być nieskończone, a ich rozmiary (fizyczne, przestrzenne oraz czasowe) mają ściśle określone konsekwencje, zarówno dla gospodarki (np. jako koszty pozyskania), jak i dla środowiska przyrodniczego (jako degradacja jego komponentów).

3. W działalności gospodarczej musi być przestrzegana zasada minimalizacji entropii, która jest nie tylko wyrazem ograniczoności zasobów niskiej entropii, ale również kryterium racjonalności działania człowieka (racjonalność entropijno-ekologiczna).

4. Każda działalność gospodarcza wywołuje zarówno lokalne, jak i globalne konsekwencje, co łączy się z niepodzielnością ekosystemów przyrodniczych.

5. Działalność gospodarcza, zwłaszcza związana z eksploatacją zasobów nieodnawialnych i emisją trudno asymilowanych przez środowisko przyrodnicze zanieczyszczeń, ma krótko- i długookresowe konsekwencje, co wymaga rozszerzenia horyzontu czasowego i uwzględnienia zasady równości wewnątrz- oraz międzygeneracyjnej przy analizowaniu skutków podejmowanych przedsięwzięć.

6. Zasoby niskiej entropii można wykorzystać tylko jeden raz.

Oparcie rozwoju zrównoważonego i trwałego na powyższych zasadach nie wymaga zupełnego zanegowania wypracowanych w teorii ekonomii koncepcji wzrostu organicznego czy ekologicznie zrównoważonego. Wymaga jedynie pewnej ich reinterpretacji i silniejszego podkreślenia nieodwracalności entropijnej procesów gospodarowania i materialno-energetycznej ograniczoności świata. Na tej bazie tworzy się odmienne od ekonomii tradycyjnej podejście do gospodarowania w statycznym oraz dynamicznym ujęciu.

3. Dydaktyczna koncepcja nauki ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju

W tradycyjnej ekonomii istnieją wypracowane i sprawdzone praktycznie sposoby realizacji funkcji dydaktycznej. Składa się na nią wiele elementów związanych między innymi z:

1) wykorzystywanym językiem dyscypliny, którym porozumiewają się jej przedstawiciele i adepci,

2) używanymi modelami formalnymi i werbalnymi, za pomocą których przedstawia się dorobek danej dyscypliny nauki,

3) stosowanymi metodami dydaktycznymi, które odpowiadają charakterowi danej dyscypliny nauki,

4) wypracowanymi podręcznikami i pomocami dydaktycznymi.

W dwudziestowiecznej ekonomii głównego nurtu warstwa dydaktyczna została opracowana przez przedstawicieli ekonomii neoklasycznej (Alfreda Marshalla i Lionella Robbinsa), a jej standard został przedstawiony w słynnych podręcznikach Paula A. Samuelsona *Economics* i *Principles of Economics*. Wprowadzono

wówczas tradycyjny już dzisiaj podział zagadnień gospodarczych na mikroekonomię oraz makroekonomię, a w zakresie sposobu prezentacji tych problemów zastosowano ujęcie statyczne i dynamiczne. Pierwsze jest dość charakterystyczne dla badania równowagi mikro- lub makroekonomicznej, drugie obejmuje problemy wzrostu/rozwoju ekonomicznego oraz wahań cyklicznych w gospodarce i występuje przede wszystkim na poziomie makroekonomicznym.

Część przedstawicieli ekonomii głównego nurtu próbuje przełamać ten samuelsonowsko-robbinsowski standard, wprowadzając ujęcie eksponujące rozróżnienie w podręcznikach akademickich warstwy analizy teoretyczno-modelowej i warstwy praktycznej (polityki gospodarczej w makroekonomii czy *case study* w mikroekonomii). Jest to zauważalne w niektórych podręcznikach europejskich.

Tworząca się ekonomia zrównoważonego i trwałego rozwoju nie ma jeszcze tak jasno wypracowanych podstaw dydaktycznych. Widać to w pierwszych opracowaniach, które przypisują sobie miano podręczników. Dobrym przykładem jest tu książka Holgera Rogalla pod tytułem *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*². Z jednej strony widać w nim europejskie, zwłaszcza niemieckie tradycje prezentowania wymiaru teoretycznego i praktycznego, z drugiej zaś pojawiają się próby wzbogacenia ujęcia mikro-makroelementami podejścia sektorowego, które uznać możemy za poziom mezoekonomiczny. Ponieważ wszystkie aspekty mocno przeplatają się ze sobą, mniej zorientowanemu czytelnikowi nie jest łatwo dostrzec je i rozdzielić.

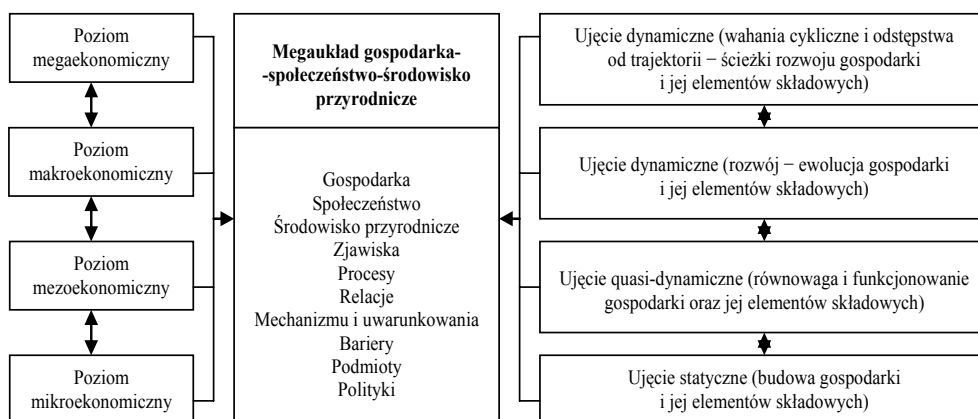
Zasadniczym rozwiązaniem wydaje się, naszym zdaniem, ujęcie, w ramach którego obserwujemy nałożenie się analizy poziomej z podejściem statyczno-dynamicznym (rys. 3).

Podręcznik do nauki ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju mógłby opierać się na wspomnianym podejściu, co pozwoliłoby na przekazanie czytelnikom strukturalnej i funkcjonalnej złożoności życia gospodarczego realizowanego w megaukładzie gospodarka-społeczeństwo-środowisko przyrodnicze. Dotyczy to zwłaszcza przechodzenia od poziomu mikro – pojedynczych podmiotów, rynków, zdarzeń, procesów czy relacji, poprzez bardziej złożone mezostruktury, aż do poziomu całych gospodarek, a w ostatecznym ujęciu do badania gospodarki, społeczeństwa i środowiska przyrodniczego w globalnej perspektywie (lewa strona schematu – rys. 3). Jednocześnie podejście takie odwołuje się do dotychczasowego dorobku dydaktycznego i poznawczego nauk ekonomicznych, co pozwala nie tylko nie odrzucać tych tradycji, ale w odpowiednim zakresie i w odpowiedni sposób je wykorzystać.

Ujęcie statyczne pozwala przede wszystkim przedstawić budowę megaukładu, a zwłaszcza gospodarki, na którą składają się nie tylko podmioty czy ich działania (polityki), ale również zjawiska, procesy (złożone ciągi zdarzeń), relacje pomiędzy

² H. Rogall, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010.

nimi połączone w odpowiednie mechanizmy, a także uwarunkowania sprzyjające ich działaniu czy bariery utrudniające te działania. Podejście bezczasowe czy aczasowe umożliwia identyfikację takiej struktury, która jest punktem wyjścia do wprowadzenia pozorowanej dynamiki (*quasi*-dynamiki), dzięki której można zaprezentować dochodzenie, utrzymywanie czy przywracanie do równowagi, a także funkcjonowanie gospodarki i jej elementów składowych. W przypadku ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju problemy równowagi-nierównowagi nabierają innego znaczenia niż w ekonomii głównego nurtu ze względu na pojawienie się kwestii łądów – ekonomicznego, społecznego, ekologicznego i przestrzennego, a w pewnym zakresie i psychologicznego – oraz konieczności określenia warunków równowagi między nimi. Ujęcie dynamiczne przyjmuje w tym podejściu, podobnie jak w ekonomii głównego nurtu, dwa wymiary – rozwoju gospodarki i jej elementów składowych oraz wahań cyklicznych i odstępstw od trajektorii rozwoju. Nie są to jednak ujęcia detalicznie identyczne. Rozwój w teorii ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju jest raczej traktowany jako ewolucja, co z jednej strony oznacza wyeksponowanie ciągłej interpretacji czasu w miejsce interpretacji dyskrecjonalnej³, z drugiej zaś skupienia się na czynnikach warunkujących sam rozwój-ewolucję niż na charakterystyce poszczególnych stanów gospodarki wzdłuż dyskrecjonalnej ścieżki rozwoju.

Rys. 3. Poziomy i ruch w megaukładzie gospodarka-społeczeństwo-środowisko przyrodnicze

Źródło: opracowanie własne.

Badanie dynamiczne wahań cyklicznych, czy szerzej odstępstw od trajektorii rozwoju gospodarki i jej elementów składowych w ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju także kładzie większy nacisk na mechanizm „przechodzenia” do

³ Szerzej na ten temat: S. Czaja, *Czas w ekonomii. Sposoby interpretacji czasu w teorii ekonomii i praktyce gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011.

poszczególnych stanów niż na deskrypcji tych stanów. Ekonomia zrównoważonego i trwałego rozwoju jest bowiem bardziej „ekonomią osiągnięcia” niż „ekonomią osiągnięcia”. Ważniejszym problemem jest utrzymanie właściwego sposobu działania niż wykonanie (realizacja) poszczególnych przedsięwzięć, co wynika z samej istoty zrównoważonego i trwałego rozwoju.

Tworzenie podręcznika będącego dydaktyczną platformą danej dyscypliny nauki generuje pewne dodatkowe wątpliwości i problemy. Jednym z nich w naukach ekonomicznych są proporcje między ujęciem pieniężnym (wartościowym) a rzeczowym (fizykalnym). W ekonomii głównego nurtu dostrzec można znaczącą „przewagę” ujęć pieniężnych. Część ekonomistów krytykujących taką dysproporcję zwraca uwagę na jej negatywne konsekwencje. Nicholas Georgescu-Roegen i Jeremy Rifkin zwracali uwagę na niedopuszczalne w praktyce przebiegi i interpretacje ścieżek modeli ekonomicznych, w których wykorzystuje się monetarną idealizację (uproszczenie).

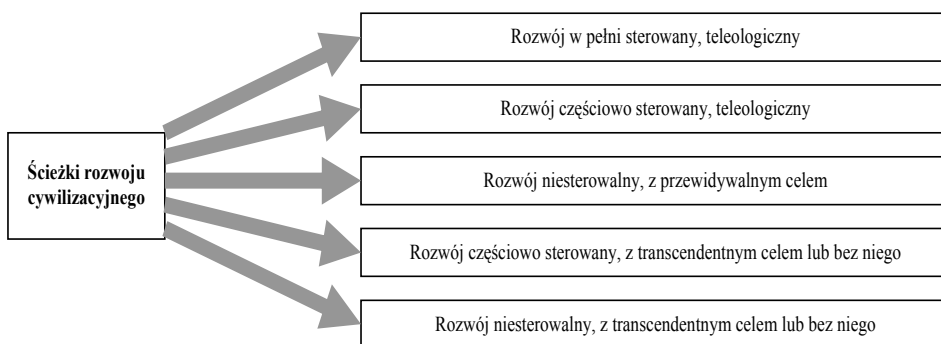
Innym problemem jest zakres wyjaśnienia aspektów aksjologicznych zrównoważonego i trwałego rozwoju. W ramach ekonomii głównego nurtu problemy te znalazły swoje odzwierciedlenie w jej paradygmacie, gdzie znajduje się na przykład założenie ogólnej racjonalności postępowania podmiotów gospodarujących, wyrażone modelem człowieka gospodarującego, oraz założenie subiektywizmu połączone z indywidualizmem poznawczo-światopoglądowym i metodologicznym. W ujęciu ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju elementy aksjologiczne także powinny znaleźć swoje miejsce. Problem polega na wyborze, czy studia aksjologiczne dotyczyć będą:

- 1) pożądanego z punktu widzenia zrównoważonego i trwałego rozwoju zbioru wartości i odpowiadającej im hipotetycznej koncepcji człowieka,
- 2) istniejących i akceptowanych we współczesnym informacyjnym i globalizującym się społeczeństwie wartości oraz ludzkich postaw i weryfikacji ich odstępstwa od rozwiązań poświadczanych w ramach zrównoważonego i trwałego rozwoju,
- 3) poszukiwania sposobów dochodzenia od rozwiązań istniejących do rozwiązań poświadczanych.

O ile kwestie kryjące się w punkcie drugim i trzecim nie są nadmiernie kontrowersyjne, o tyle rozwiązania modelowe tworzone w punkcie pierwszym nie są łatwe do ustalenia. Nie może być to bowiem model człowieka negujący zupełnie *homo oeconomicus*, gdyż niektóre jego elementy składowe są użyteczne w warunkach zrównoważonego i trwałego rozwoju. Nie da się również oprzeć nowej wizji człowieka na utopijnych elementach, które przeobrażą zrównoważony i trwały rozwój w nową rewolucję moralną. W historii ludzkości nie jest znana ani jedna taka rewolucja, stosowana ogólnie, która zakończyłaby się trwałym sukcesem.

Rozwój cywilizacyjny w powyższym aspekcie wydaje się bardziej zbliżony do neoinstytucjonalnej logiki rozwoju ekonomiczno-społecznego z transcendentnymi celami (ewentualnie ich brakiem) lub ewolucyjnymi ścieżkami przemian, pozba-

wionymi takich celów i determinowanymi innymi regułami, niż do sterowanej teleologicznej ścieżki rozwoju (rys. 4). Z tych powodów wyjaśnienie aksjologicznych podstaw ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju są niezwykle ważne i każdy podręcznik tej nowej dyscypliny nauki musi je zawierać.

Rys. 4. Możliwe trajektorie rozwoju cywilizacyjnego

Źródło: opracowanie własne.

Innym ważnym zagadnieniem wymagającym rozstrzygnięcia, gdy tworzy się dydaktyczną platformę dla ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju, jest określenie relacji pomiędzy elementami ekonomii tradycyjnej, zmodyfikowanym dorobkiem tej ekonomii oraz zupełnie nowymi elementami wypracowanymi przez nową dyscyplinę nauki. Podejście wykorzystujące pojęcie paradygmatu nie odrzuca, a nawet wręcz przeciwnie – akceptuje związki pomiędzy poszczególnymi etapami rozwoju wiedzy. Nie należy zatem odrzucać dotychczasowego dorobku danej nauki, ponieważ może on w różny sposób przyczynić się do ukształtowania nowego paradygmatu ekonomii, w tym paradygmatu ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju.

4. Zakończenie

Niedocenionym, a jednocześnie bardzo ważnym elementem każdej dyscypliny nauki jest jej paradygmat, czyli ogólnie uznane osiągnięcie naukowe dostarczające w określonym czasie modelowych rozwiązań określonej grupie naukowców uprawiających daną naukę. Z perspektywy paradygmatu realizacja funkcji dydaktycznej pozwala na stworzenie jej poprawnej platformy, złożonej między innymi z języka, modeli dydaktycznych, metod dydaktycznych oraz podręczników i pomocy dydaktycznych.

Ekonomia zrównoważonego i trwałego rozwoju, jak każda dyscyplina nauki, podlega określonym procesom, w wyniku których nie tylko powiększa się wiedza w tym zakresie, ale doskonali także aspekty dydaktyczne. Powyższe uwagi i wnioski

zawierają określone propozycje w tym zakresie, w odniesieniu do nowo tworzącej się dyscypliny nauki, jaką jest ekonomia zrównoważonego i trwałego rozwoju.

Funkcja dydaktyczna należy do szczególnie istotnych w nauce, zwłaszcza na początkowym etapie jej rozwoju, decyduje bowiem w dużej mierze o zainteresowaniu jej przedmiotem i osiągnięciami oraz wpływa na tworzącą się kadrę badawczą (naukowców). Dlatego funkcja ta wymaga obecnie takiej podwyższonej uwagi w relacji do ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju.

Literatura

- Czaja S., *Czas w ekonomii. Sposoby interpretacji czasu w teorii ekonomii i praktyce gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- Czaja S., *Teoriopoznawcze i metodologiczne konsekwencje wprowadzania prawa entropii do teorii ekonomii*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1997.
- Rifkin J., Howard T., *Entropia nowy światopogląd*, Wydawnictwo KOS, Katowice 2008.
- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010.

DISPUTES AROUND THE CONCEPTION OF SUSTAINABLE AND PERMANENT DEVELOPMENT OF ECONOMICS SCIENCE – THE PROBLEM AND DIDACTIC APPROACH

Summary: The development of economic sciences had influence on the rise of sustainable and permanent development of economy. The article presents the paradigm of traditional economy and the paradigm of new economy. This second paradigm can be based on: (1) the opposition in relation to the paradigm of the mainstream economy, (2) the new paradigm of the present science and (3) the conception of the entropic-sustainable development. The authors present the didactic function of the sustainable and permanent development of economy. It can be noticed in the language of the discipline, used models, applied didactic methods and prepared textbooks. The authors present a proposal of the conception of such a textbook, too.

Keywords: paradigm, sustainable development economy, new paradigm of science, entropic sustainable development.